

FNDR<XP HHIeLJYE TBMMFDWQ

FNDR<XP HHIeLJYE TBMMFDWQ

Erik Brate

Sveriges Runinskrifter
Urnordiska runinskrifter

I. Urnordiska runinskrifter

Först på 200-talet efter Kristi födelse kommo våra förfäder i åtnjutande av bokstavsskriftens välsignelse, i det de vunno kännedom om runorna. Den del av den förhistoriska järnåldern, från vilken genom runorna språkprov äro oss bekanta, kallar man den urnordiska. En annan källa till kunskap om denna tids ålderdomliga språk lämna oss de lånord, som från svenskan eller därmed nära besläktade språk öster om Östersjön upptagits i finska och lappska och i ålder gå tillbaka ända till Kristi födelse och kanske ännu längre. Med urnordisk tid kunna vi då i runt tal förstå tiden från Kristi födelse till omkring 800 därefter, då ungefär vikingatiden börjar.

Det plägar antagas, att det är i Danmark, som de äldsta runinskrifterna finnas på föremål ur de stora fynden från mossar i Vimose på Fyn (c. 250 e. Kr.) och Thorsbjerg i Slesvig (c. 300 e. Kr.), vilka antagligen utgöra offer av segrarne efter utkämpade slaktningar. I Norge har dock vid Stabu i Kristians amt påträffats en spjutspets med runinskrift i en grav från slutet av 100-talet. Antagligen kom emellertid runornas kännedom till Sverge vid ungefär samma

tid som till Danmark eller något senare, ehuru vi icke äga så gamla inskrifter i behåll.

Den äldsta svenska runinskriften är nämligen icke så mycket yngre. Det är en spjutspets från Moos på Gottland, nu i Statens hist. museum, som anses härröra från 200-talet och har inskriften *sioag*, som förmodligen är trolldomsrunor att döma av hopningen av vokaler.

Den näst äldsta runinskriften är åter runstenen från *Kylver*¹ på Gottland, nu i Statens hist. museum, som utgjorde en gavelhäll i en gravkammare under flat mark med några fornsaker, som visa den tillhöra 300-talet, alltså senast c. 400 e. Kr. Inskriften utgöres t. v. av den urnordiska runraden:

FNDR<XP HHIeLJYE TBMMFDWQ

fuþarkgw hniþers tbeimn-gdo,

vari dock på runstenen runorna a, s, b, äro vändrunor, d. v. s. vända åt orätt håll, vilket emellanåt förekommer, och därefter en s. k. kvistruna med tre streck på vänstra sidan av staven, på högra sidan 7 eller 8, alltså runan g eller w efter den för läsning av kvistrunor gällande regeln (se sid. 32 f.); O. v. Friesen antager 6 bistavar på vänstra sidan, på högra 7 eller möjligen 8.

Till höger står en rungrupp *sulius* eller *sueus*. Att såsom här skett, återgiva runorna med bokstäver kallas att translitterera dem och begagnas

¹ O. v. Friesen och H. Hansson i Ant. tidskr. f. Sverige 18, nr 2.

F N Þ F R < X P H H I C J Y E T B M M T O X

F N Þ F R < X P H H I C J Y E T B M M T O X

Erik Brate

Sveriges Runinskrifter Urnordiska runinskrifter

efter överenskomna regler av bekvämlighet allmänt i runforskningen. Translitterationen betecknar icke uttalet utan upplyser endast, att en viss runa användes uti inskriften.

Då Kylver-stenen har funnits inuti en grav, ligger

Bild 2. Vadstena.

frågan nära, vartill väl inskriften kunnat tjäna, som ingen såg. Utan tvivel hava de forskare rätt, som anse dess anbringande utgöra en trolldom, vara vad man i vetenskapligt språkbruk förstår med *magi* (magi), och avse att skydda den döde för onda makter eller till äventyrs de efterlevande för

10

den dödes hemsökelse. Från de klassiska folken, greker och romare, finnas talrika inskrifter, som visa, att alfabetet jämte andra bokstavsgrupper användes som trolldomsmedel, liksom här är fallet med runraden och den fristående rungruppen, som troligen icke är något ord utan en grupp trollrunor. Som sådana äro deras läsning *sueus* troligare än *sulius* enär *sueus* ger samma läsning framlänges och baklänges, vilket var eftersökt i trollrunor.

Liknande är förhållandet med den andra inskrift, varifrån vi känna den urnordiska runradens ordningsföljd, den på den guldbrakteat, som 1774 hittades i jorden vid *Vadstena*; år 1906 hittades en guldbrakteat, präglad med samma stamp men kantskuren, så att blott halva höjden av runorna är i behåll; båda äro nu i Statens hist. museum. Med brakteat menas en ensidigt präglad, tunn metallplåt. Inskriften löper från höger till vänster och utgöres av fyra grupper på åtta runor var, av vilka de tre senare äro runraden, den första säkerligen en magisk grupp av runor, lik den fristående på Kylverstenen. Inskriften är då följande: *.l u w a t u w a.*

F N Þ F R < X P : H H I C J Y E T B Y S :

f u þ a r k g w : h n i j e b r s :

T B M M T O X [M]

t b e m l n - g o [d].

Runraden visar sig här äga en indelning i tre avdelningar, som ock återfinnes i yngre tid, då

11

ᚱᚢᚱᚱᚱᚱᚱ ᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱ ᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱ

ᚱᚢᚱᚱᚱᚱ ᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱ ᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱ

Erik Brate

Sveriges Runinskrifter *Urnordiska runinskrifter*

avdelningarna kallas *ätter*, vilken benämning nog ock fanns under den urnordiska tiden, enär ordet *ätt* här kan förklaras som ett sedermera utdött ord med betydelsen »antal av åtta», ett helt annat ord än *ätt* »släkt». Runorna äro alla rättvända, runan *n-g* är något olika mot på *Kylver-stenen*, och viktigt är, att *Kylver-stenens* runa *p* här ersatts av *b*, såsom ända till sen tid blir fallet. *Vadstena-brakteaten* anses hava tillkommit nära år 500 och på dessa c. 200 år efter *Kylver-stenen* äro ju åtskilliga ändringar att vänta. På en år 1911 funnen *guldrakteat* från *Grumpån* i *Säware sn*, *Västergötland*, från c. 575 e. Kr., nu i *Statens hist. museum*, finnes ock runraden, men i ordningsföljden: *t b e m l r o d* *f u þ a r k g w h n i j e s*, med annan ordningsföljd av *ätterna* och saknad av runorna *p* och *n-g*, men det märkligaste är, att sedan *n-g* försvunnit, har *r* flyttats till dess ställe från sin förra plats i andra *ätten* framför *s*, enär *r* för framtiden bibehåller denna plats och, efter att *o d* framdeles hava försvunnit, blir runradens sista runa. Att märka är ock, att runan *s* fått samma form som i yngre runrader. Runorna *r* och *s* betecknade ursprungligen två slag av *s-ljud*; *r* det klingande, såsom i tyska *so*, *s* det klanglösa, såsom i tyska *als*, men det förra övergick tidigt i alla germanska språk utom i *gotiskan* till ett från det genom runan *r* betecknade skilt *r-ljud*, och man betecknar därför runan med *r*.

Den magiska beskaffenheten av *luwatuwa* på *Vadstena-brakteaten* styrkes av den liknande in-

skriften *lyfatyiö* på en *stenyxa* från *Vejle* i *Danmark*. Denna inskrift är visserligen mycket sen, antagligen från början av 1200-talet och något ändrad under tidernas lopp men säkerligen ock en *trolldomskrift*, då den befinner sig på en *stenyxa*, som ju i senare tider fattades som en *åskvigg* och var föremål för *vidskepelse*.

Trolldomsrunor kunna ofta förmodas på *guldrakteaterna*, som *buros* som *prydnader* och säkert ofta som *skyddsföremål* eller *amuletter*. Den vanliga obegripligheten av deras runinskrifter skulle så på ett naturligt sätt förklaras. Men obegripligheten kan ock härröra därifrån, att *brakteaterna* äro efterhärmingar av *romerska mynt*; först kopierades de *latinska inskrifterna*, ofta delvis oriktigt, i nästa led ersattes de med runliknande tecken och slutligen med verkliga runor, dock utan mening, vilka kanske sedan i andras uppfattning övergingo till *trollrunor*.

Det finnes emellertid några *guldrakteater*, vars inskrifter innehålla verkliga ord, men dessa höra, som att vänta var, till senare delen av *brakteattiden*, 400- och 500-talen. En sådan från 450—500, år 1817 funnen på *Tjurkö* i *Blekinge*, nu i *Statens hist. museum*, har inskriften: *heldar kunimudiu... wurterunor an walhakurne...*, som betyder »Held gjorde runor på *brakteaten*». Att sista ordet är en beteckning för *brakteaten*, äro alla tolkare ense om, ävensom att dess första del sammanhänger med *Valland* och *välsk*, beteckningar för *keltiskt land* och *folk*, särskilt *Frankrike*,

FNDR<XP HHIeLJYE TBMPfDQ

FNDR<XP HHIeLJYE TBMPfDQ

Erik Brate

Sveriges Runinskrifter Urnordiska runinskrifter

men ordets andra del är uppfattad olika, såsom »korn» eller »krona».

Både trollrunor och ord förekomma på ett benstykke, som 1840 hittades djupt ned i en torvmosse vid *L i n d h o l m*, Vemmenhög sn, Skåne, nu i Lunds museum, och på grund av sin hemlighetsfulla inskrift säkert med rätta kallas amulett. På benstyckets ena sida står från höger till vänster: *a a a a a a a r r r n n b m u t t t : a l u :* som uppenbarligen utgör trollrunor, om ock betydelsen ej är i allo klar. De 8 *a* antagas syfta på runans namn *äss* »asagud» särskilt *Tor*, och efter en av asagudarna, *Tyr* äro de 3 *t* uppkallade, dessa båda rungrupper åkalla säkerligen åtta resp. tre gånger dessa gudars skydd, de 2 *n* ha namnet »nöd», som antyder faran, och *alu* är ett ord, som förekommer på många brakteater och brukar tilläggas betydelsen »skydd, värn». Betydelsen av övriga runor är oklar men säkerligen också magisk. Längs andra sidan står, ävenledes från höger till vänster: *ek erilar sa wilagar hateka :*, som numera översättes: »Jag *Eril* den listige», vilket binamn antages hänvisa på den kunskap i trollrunor, varpå ristaren nyss givit prov.

Även runstenar blevo bärare av besvärjelser. På en sådan, den vid *Björketorp*¹ i Blekinge, angives detta ändamål uttryckligen genom ordet *u þ a r a b a s b a* »förbannelse» på stenens ena sida,

¹ O. v. Friesen, *Lister- och Listerby-stenarna i Blekinge*, Uppsala 1916.

och på en annan följa sex rader, som läsas nedifrån upp och i högtidliga ord innehålla en olycksbådande förkunnelse om, vad ont skall drabba den, som bryter upp stenen. En annan lång runinskrift i Blekinge, den vid *Stentoftan*¹, innehåller jämte annat samma besvärjelse. Dessa runstenar i Blekinge visa både genom språkformer och runformer, att de äro yngre än förut behandlade, de hava hänförts till slutet av 600-talet eller c. 700, och denna tidsbestämmelse har fått en oväntad bekräftelse genom fyndet 1917 av en runsten vid *Eggjum* i Sogn i Norge med den längsta kända urnordiska inskrift, omkring 200 runor, med samma språk- och runformer som runstenarne i Blekinge. Denna sten är nämligen funnen i en grav, som på grund av sin beskaffenhet måste hava tillhört 600-talet, må vara dess slut c. 700, och dess inskrift talar om hemlighetsfulla åtgärder för gravvårdens tillrustning. Den mest i ögonen fallande förändringen av runorna är, att i stället för den gamla runan *j* (se *Kylver-stenen* och *Vadstena-brakteaten*) formen **A* kommit i bruk och att denna runa icke vidare betyder *j* utan *a*, medan den förra runan *a* inskränkts till att betyda nasalerat *a*, sådant som *an*, *en* i franskan, vilket ljud då ännu fanns i vårt språk. Orsaken till ändringen har varit, att runans namn *jāra* »år», jfr *ty. Jahr*, genom bortfall av *j-* övergått till *āra*, förstadiet till vårt *år*, och runan kom då att beteckna *a*,

¹ O. v. Friesen, *Lister- och Listerby-stenarna i Blekinge*, Uppsala 1916.

ᚱᚢᚾᚱᚱᚰᚰ ᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱ ᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱ

ᚱᚢᚾᚱᚱᚰ ᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱ ᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱ

Erik Brate

Sveriges Runinskrifter Urnordiska runinskrifter

enär man var van att finna runornas ljudvärde i namnens begynnelseljud.

Emellertid saknas ingalunda urnordiska runstenar, som icke se ut att hava något trolskt syfte. Dock kan man ju icke veta, om icke en runinskrift, som en efterlevande nämnde sig egna en avliden, i själva verket avsåg att genom blotta anbringandet av dessa runor göra den döde samma tjänst, som de anförda förbannelserna åsyftat.

I samma blekingska trakt som Stentofte-stenen finnes den nästan samtida runstenen vid *Ista by*¹ med inskriften: *AfaTR Hariwulafa haþu-wulafR haeru-wulafir warait runar þaiar*. »Efter Hariwulf skrev Haduwulf, son till Heruwulf dessa runor.» Med *A* betecknas här en annan ändring av den gamla *j*-runan än ***, som med betydelsen *a* trätt i stället och blott finnes i denna inskrift. Ett par av personnamnen i denna inskrift finnas ock på Stentofte-stenen och hava säkert burits av en framstående släkts medlemmar. Deras namn börja med samma ljud, liksom rimmet bildas i den fornnordiska poesien.

Från 400- och 500-talet härröra emellertid de flesta av de fåtaliga urnordiska runstenarna, och deras inskrifters språk är vida ålderdomligare än de blekingska från slutet av 600-talet, och deras runor äro mest de samma som på Vadstena-brakteaten. Även dessa inskrifter synas till innehållet, om ock kanske

¹ O. v. Friesen, Lister, och Listerby-stenarne s. 28.

icke till syftet, vara främmande för all magisk verkan av runskriften.

Många av dessa inskrifter bestå endast av namn, t. ex. *fino* »Finna» och *saligastir* »Saligast» på *Berga-stenen* i Södermanland, nära Trosa, *haringa j leugar* »Haringe och Leug» på *Skåäng-stenen* i Vagnhärad sn, ej långt därifrån, *hauko þur* »Haukod» *Vånga*, Västergötland, *skipaleubar* »Skinn-Leub» på *Skärkind-stenen* i Östergötland; första leden av namnet är ett binamn, som den nämnde burit på grund av något för honom utmärkande, t. ex. att han drivit handel med pälsverk, som var en eftersökt vara.¹ Binamnet är kanske bevarat i namnet på gården *Skinnsstad*, c. 2,5 km. från stenen. Det är svårt att veta, om dessa enstaka namn beteckna de avlidne, åt vilka vården ägnats, eller de efterlevande, som rest stenen, ty bådadera är tänkbart. Den urnordiska runstenen vid *Kjølevig* i Norge talar för den förra uppfattningen. Dess inskrift är: *hadulaikar ek hagustadar hlaaiwido magu minino* »Hadulaik. Jag Hagustald begrov min son». På denna sten betecknas alltså den avlidne med ett ensamt namn och den efterlevande fadern nämner sig särskilt. Så ock den urnordiska runstenen från *Reistad*, Norge: *iuþingar ik wakrar: unnam wraitha* »Juding. Jag Vagr företog ristningen». Å andra sidan visar den urnordiska

¹ O. v. Friesen, föredrag.

ᚱᚢᚾᚱᚱᚰᚰᚰ ᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱ ᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱ

ᚱᚢᚾᚱᚱᚰᚰᚰ ᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱ ᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱ

Erik Brate

Sveriges Runinskrifter Ur nordiska runinskrifter

runstenen vid Einang i Norge genom inskriften: dagar þar runo faihido »Dag ristade dessa runor», att även en efterlevande nämnde sig ensam i runinskriften. Runstenarna med blott namn hava alltså troligen samma syfte som de, vilkas ändamål är tydligare angivet genom att inskriften betecknar den döde som stenens ägare, t. ex. hariwulfs:stainar »Hariwulfs sten» Rävsaal, och þrawin-gan haitinar was »Åt Travinge blev (stenen) ägnad» Tanum, båda i Bohuslän.

Men även de utförligare inskrifterna göra utan magiska omsvep den avlidne till huvudperson, om och hans efterlevande omtala, att de genom ristningen gagna eller hedra honom, jfr ovan Istaby-stenen. Även Noleby-inskriften från Fyrunga sn i Västergötland, vars början ljudefter så högtidlig, är sannolikt blott ett meddelande, av vilka runstenen ägnats och åt vilka; inskriften lyder: runo fahik raginakudo tojeka una þou:suhurah:susih hwatin hakuþo. »Runor ristade jag, som stamma från gudar, jag Une verkställer åt Hwate huggningen och Suhura och Susi» (möjligen: svärfar och svärmor).

Motsvarande upplysning ger Järsberg-stenen i Värmland med S. Bugges¹ tydning av inskriften: ubar hite: harabanar [wi]t iah ek erilar runor waritu »Över Hit skrevo vi, Hrabn och jag Eril, dessa runor».

¹ Tidskr. för Phil. og Pæd. 1867 VII, 237, och avvikande E. Noreen. Språkvetenskapl. sällsk. förh. 1916—1918 s. 1 ff.

Bild 3. Möjebro, Uppland.

Om Möjebro-inskriften frawaradar² ana hahaislaginar skulle vara rätt tolkad av M. Olsen¹ med »Frawarad är svekfullt dödad bak-

¹ M. Olsen, Ark. för nord. fil. 33, s. 276 ff.

ᚱᚢᚱᚱᚱᚱᚱ ᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱ ᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱ

ᚱᚢᚱᚱᚱᚱ ᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱ ᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱ

Erik Brate

Sveriges Runinskrifter *Urnordiska runinskrifter*

ifrån», upplyser den blott om den avlidnes döds-sätt.

Emellertid är en annan tolkning från innehållets synpunkt mera tilltalande ehuru osäker på grund av vissa runologiska och grammatiska svårigheter¹, nämligen: »Fravarad i Haga är dödad.» Haga kan vara en äldre namnform av Hagby, i vilken socken runstenen nu står vid prästgården¹. Denna runsten bär en så välteknad rytta-bild, att prof. O. v. Friesen förvisso med rätta ansett den vara tecknad efter romersk förebild.

I det föregående hava många runinskrifter be-tecknats som helt eller delvis magiska, och även de på amuletter och gravstenar, som till lydelsen icke visa någon magisk anstrykning, kunna misstänkas äga en åsyftad magisk undermening. Att därför sluta, att runorna rent av skulle hava tillkommit i magiskt syfte, skulle vara oriktigt. Runorna hava ursprungligen uppfunnits för att tjäna praktiska syften som meddelelsemedel, men sedan ock använts som trollrunor, liksom ju fallet var med de grekiska och latinska alfabeten.

Runornas uppkomst torde nu kunna anses känd. Vid första blick på runraden framträder åtskilliga runors likhet med latinska stora bokstäver, t. ex. med R, I, T, B. Utgående från denna likhet och beaktande övriga för frågans bedömande viktiga för-hållanden slöt den danske runforskaren L. Wimmer 1874, att runorna utgjorde en ombildning av latinska

¹ Brate, Ark. för nord. fil. 31, s. 227 f; H. Pipping, Stud. i nord. fil. 12 s. 65.

alfabetet och att orsakerna till ombildningen huvud-sakligen vore önskvärdheten, då runorna, som van-ligen skedde, skuros i trä, att strecken dels skulle vara raka, dels icke sammanfalla med ådrorna i träet, ävensom att åt runor, som enligt anförda grundsatser komme att sammanfalla, gäves en skiljaktig form. Det ställe av den romerska gränsen, där ombild-ningen av latinska alfabetet till runor skedde, till-trodde sig icke Wimmer att med säkerhet angiva, Gallien (Frankrike) skulle ju legat närmast att för-moda, varifrån så mycken annan påverkan av romersk kultur ägde rum, men däremot strede, att de älsta runinskrifterna anträffats hos goterna i Sydrysland och de nordiska folken, varemot de tyska runin-skrifterna äro långt senare. Därmed var ju en hän-visning given till gränsen av det romerska rikets östra del och till det germanska folk, goterna, som där voro romarnes grannar, ehuru Wimmer icke drog slutsatsen, att dessa måste hava givit upphov åt runorna. I romerska rikets östra del var emellertid grekiskan det rådande språket, om ju ock latinet, statsmyndighetens språk, därjämte förekom, och då låg det nära till hands att antaga grekiska alfabetet hava delvis varit källa för runorna, helst grekiska och latinska alfabeten hava många bokstäver gemen-samma. Den uppfattningen framställdes av norr-mannen S. Bugge i ett föredrag 1898. Sin fasta grund-val fick denna uppfattning 1904 genom ett arbete av svenske arkeologen B. Salin, Altgermanische Thierornamentik, som ådagalade, att på 100-talet e. Kr. en germansk kultur utbildade sig på Svarta havets norra och nordvästra strand och i de an-gränsande trakterna av Ryssland, väsentligen vilande på klassiska förebilder, försköt sig mot sydöstra Östersjön och därifrån västerut och sträckte sina verkningar upp över Danmark, Norge och i mindre

F N Þ F R < X P H H I O E J Y E T B M P P O W X

F N Þ F R < X P H H I O E J Y E T B M P P O W X

Erik Brate

Sveriges Runinskrifter Urnordiska runinskrifter

grad Sverige. Med denna kulturström förmodar Salin ock, att runorna hava spridits, som sålunda uppkommit i Svartahavsländerna. Undersökning om, på vilka bokstäver i de grekiska och latinska alfabeten de särskilda runorna återgå, företogs av den svenske runforskaren O. v. Friesen (*Om runskriftens härkomst*, Uppsala 1904) och han utgick därvid från den klassiska kursivstilen, som dagligen brukades i handel och vandel, icke från den uti inskrifter brukliga. Han anser, att runraden härrör från en got, som lärt sig att tala och med vardagslivets bokstavstyper hjälpligt skriva grekiska och latin och så med stöd av dessa färdigheter sammansatt en skrift för sitt modersmål gotiskan. Han öste därvid företrädesvis ur det grekiska teckenförrådet men måste därjämte anlita det latinska, emedan gotiskan hade ljud, som vid denna tid, slutet av 100-talet e. Kr., saknades i grekiskan men funnos i latinet; det är runorna f, u, r, h, som måste vara hämtade från latinska alfabetet.

Runorna skilja sig ock från grekiska och latinska alfabeten genom sin egendomliga ordningsföljd, som gör, att man brukar för dem undvika namnet alfabet utan i stället använda benämningen runrad. Liksom grekiska bokstäverna hava ock runorna namn, ehuru icke de samma som de grekiska, varemot de latinska bokstäverna blott nämnas med sitt ljud, om nödigt, med tillagd vokal.

Runornas avvikande ordningsföljd har befunnits stå i nära sammanhang med deras namn¹.

Namnen äro bevarade i runsånger, minnesdikter av olika slag öfver runornas namn, en angelsaxisk, som omfattar flera runor än de 24 urnordiska, en

fornnorsk, flera isländska och en forntysk om den yngre nordiska runraden med 16 runor. Namnen äro icke alldeles desamma i alla dessa runsånger, och även om de äro desamma, så tydas de i dem olika, men så pass mycken likhet finnes i de olika runsångernas lydelse och tydning av runnamnen, att de alla måste antagas utgå från en enda ursprunglig runsång. En prövning av de olika runnamnen visar, att de, som kunna antagas för ursprungliga i den urnordiska runraden, parvis eller ibland fyra tillsammans kunna betraktas under en gemensam synpunkt och sålunda kunnat besjungas i ett eller tvänne verspar. Sålunda har t. ex. f namnet *fé* »fä», u *úrr* »uroxe», den tama och vilda boskapen, þ heter »turs», d. v. s. jätte» och a *áss* »asagud, särskilt Tor», som är jättarnas huvudfiende och mot dem skyddar människorna och deras egendom; h heter »hagel», n »nöd», i »is», a *ár* »årsväxt», dessa fyra runor kunna hava ingått i verser, som avhandlat årsväxtens beroende av väderleken. Runnamnen äro alltså valda från det dagliga livets förhållande och efter inbördes sammanhang ordnade till en minnessång, som ock bestämt runradens ordningsföljd.

Från dessa ursprungliga runenamn äro som sagt de i runsångerna till betydelsen delvis förvanskade. Här skall blott fornnorska runsångens namn och betydelser anföras, eftersom denna är den älsta¹: 1. f fé »gods»; 2. u úr »slagg» (ursprungligen úrr »uroxe»); 3. þ þurs »jätte»; 4. o óss »fors»² (ursprungligen áss »asagud»); 5. r reið »ritt»; 6. k kaun »böld»;

¹ K. Kålund, *En gammalnorsk runerim og nogle isl. runeremser* (1884) och *Tillæg* (1885) i Småstycken nr 1,4.

² Lindroth, *Stud. öfver de nord. dikterna om runornas namn* i *Ark. för nord. fil.* 29, 256 ff.

¹ E. Brate, *Runradens ordningsföljd*, *Ark. för nord. fil.* 36, s. 193 ff.

ᚱᚢᚱᚱᚱᚱᚱ ᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱ ᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱ

ᚱᚢᚱᚱᚱᚱᚱ ᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱ ᚱᚱᚱᚱᚱᚱᚱ

Erik Brate

Sveriges Runinskrifter Urnordiska runinskrifter

7. h hagall »hagel»; 8. n nauð »nöd»; 9. i íss »is»; 10. a ár »årsväxt»; 11. s sól »sol»; 12. t Týr »asaguden Tyr»; 13. b bjarkan »björkkvist(?)»; 14. m maðr »man»; 15. loqr »vatten»; 16. ýr »idegran».

Om runornas namn i Sverge äro underrättelserna få och delvis osäkra. Pålitliga synas i det hela de runenamn, som i forngutniska runinskrifter vid datering medels gyllental och söndagsbokstav (se sid. 95 f.) emellanåt utskrivs i stället för runtecknet, nämligen f fir, som motsvarar fornnorskt fé men med ändelsen -r, u ur, þ þors, þos, h hahal (uttal: *haghal*), l lahr (uttal: *laghr*), och möjligen lok-, runtirmaþr (uttal: *undir-maðr*) d. v. s. »m med bistavar nedtill». Möjligen finnes ock s sol »sol».

Säkert använda i Sverge äro väl ock de runenamn, som J. Bure¹ anför såsom använda i Dalarna, nämligen r re, k kan, c crisol, t Tijr, p pir, l lagh, g gir, o or, q q, kva.

Däremot är ovisst, om övriga runenamn, som anföras av J. Bure och hans samtida, även brukats i Sverge, då denna tids forskare icke noga skilde mellan svenska och norsk-isländska uppgifter.

Det anmärktes ovan, att translitterationen av runorna genom bokstäver icke betecknade runornas uttal. I många fall gör den ju visserligen detta tillnärmelsevis, men åtskilliga ljud finnas ock i runtidens språk, som saknas i vårt. Av sådana har det

¹ J. Bure, Runaräfst (1602) enl. H. Hildebrand, Minne af J. Bureus, s. 229 ff.

nasalerade *a* som i franska *an*, *en* redan omnämnts, vilket tecknas med *a* i motsats till * *A*, ävensom det klingande *s*, sedan *R*, som i tyskt *so* i motsats till det klanglösa tyska *s* i *als*. Andra dylika ljud beteckna *w*, som är det samma som det engelska *w*, och motsvarigheten till engelska *th*, varför man bibehållit runan þ vid translitterationen. För äng-ljudet har runraden en enda runa, vårt alfabet oftast två bokstäver *ng*, vilka med bindestreck emellan (*n-g*) använts att translitterera densamma. Andra skiljaktigheter mellan vårt och runtidens uttal må här lämnas å sido.